

Lancering bundel *Impact met actieonderzoek*

Geruime tijd geleden, toen ik nog een student politicologie was, volgde ik verschillende vakken methodologie die gingen over goed onderzoek doen. Ik herinner me hoe ik ijverig surveys in elkaar knutselde, statistische data analyseerde, topiclijsten maakte en observatieschema's ontwikkelde. Daar heb ik veel van geleerd. In zowel binnen- als buitenland interviewde ik mensen, deed ik etnografisch onderzoek en was ik soms ook betrokken bij kwantitatieve studies. Dat was telkens geweldig leuk!

Maar toch: ondanks mijn positieve onderzoekservaringen, bleef er altijd iets knagen. Ik vroeg best wat tijd en inspanning van deelnemers. Deed ik daar genoeg voor terug? Dreigden uitkomsten niet te vaak in een la of op een stapel te belanden? Was ik van voldoende betekenis voor mens en maatschappij? Een artikel in *de Volkskrant* uit 2023 verwoorde mijn gevoel heel scherp. De kop luidde: 'Ze denken dat ze hier even data kunnen komen halen'. Bewoners van een Rotterdamse stadswijk hadden genoeg van al die onderzoekers. Voor verschillende mensen is onderzoek zelfs een 'vies woord' geworden. Inmiddels staat de legitimiteit van universiteiten onder druk: is wetenschap niet ook maar mening?

Natuurlijk vind ik dat het antwoord op deze vraag ontkennend is. Toch zegt die vraag wel iets. Sommige mensen nemen de wetenschap niet meer serieus, maar ook andersom: nemen al die goedbedoelende onderzoekers behoeften in de samenleving nog wel voldoende serieus? Is de klacht 'ze denken hier even data te komen halen' ergens niet een beetje terecht?

Worstelend met dit soort vragen liep ik Gertjan Schuiling tegen het lijf. Ik moet bekennen: er ging een wereld voor me open! Behalve de positivistische onderzoeksmethoden die ik had geleerd, bleek er zoiets als 'actieonderzoek' te bestaan. Dat is geen onderzoek naar mensen, maar met mensen. Onderzoekers staan dan ook niet buiten een praktijk van waaruit zij informatie als het ware binnen hengelen; integendeel, ze staan midden in de praktijk en proberen vervlochten met die praktijk hun werk te doen. Deze gedachte was voor mij even wennen, maar werkte enorm inspirerend.

Gertjan organiseerde een leergang Actieonderzoekers voor Veranderaars aan de Vrije Universiteit Amsterdam, die onlangs van de Faculteit voor Economie en Bedrijfskunde naar Rechtsgeleerdheid verhuisde. Eerder al zetten Gertjan en ik een leesgroep over actieonderzoek op, die de nodige trouwe deelnemers van binnen en buiten de universiteit aantrok. Gaandeweg ontstaat dan het gesprek of we niet zelf een duit in het zakje van actieonderzoek kunnen doen om een kwaliteitsslag te maken. Ondertussen suggereerde Arno Akkermans aan de kant van de Rechtenfaculteit om een bundel over actieonderzoek te maken. Alles bij elkaar ontstond er dus de benodigde energie voor vernieuwing, zeker toen Jan Sanne Mulder, verbonden aan de hogeschool In-Holland, zich aan het project committeerde. Een mooi driemanschap was geboren.

We begonnen onze bundel met de afspraak om auteurs vanuit het wetenschappelijk onderwijs, het hbo en het advieswerk te betrekken. Vrijwel iedereen deed mee en gaandeweg kwam hier ook het mbo bij. Tegelijk wilden we de verjonging van actieonderzoek en kennisoverdracht aan volgende generaties stimuleren. Vandaar dat de meeste hoofdstukken door duo-auteurs zijn geschreven, met de jongste auteur voorop. Deze constellatie bleek heel vruchtbaar. Het enthousiasme van de auteurs kwam naar voren bij het reviewen van elkaars hoofdstukken, tijdens een bijeenkomst in mei vorig jaar en nu vandaag met ruim honderd deelnemers uit vier verschillende sectoren. Eigenlijk kan ik onze bundel nog het best omschrijven als een totaal uit de hand gelopen idee – en zo hoort het ook te gaan met goede ideeën.

De grote opkomst op deze boekpresentatie laat zien dat actieonderzoek leeft en van grote maatschappelijke betekenis is. Zoals gezegd: actieonderzoek is een vorm van onderzoek doen dat niet alleen kennis over een maatschappelijk vraagstuk wil verwerven, maar meteen ook wil bijdragen aan een duurzame en gedragen verbetering. Dat is een relevante en belangrijke doelstelling in een tijd waarin veel grote en complexe vraagstukken op ons afkomen en waarin gangbaar sociaalwetenschappelijk onderzoek er onvoldoende in slaagt om aan gewenste verbeteringen bij te dragen. Niet toevallig is het eerste woord van de titel van onze bundel ‘impact’: we willen graag dat inzichten in de praktijk hun weg vinden.

Actieonderzoek is niet bepaald nieuw. Er wordt al bijna een eeuw over deze benadering nagedacht. Het is in de loop der tijd zelfs een containerbegrip geworden, waarbinnen er meerdere varianten, maar ook aanverwante onderzoeksrichtingen, zijn ontwikkeld. We noemen er in onze bundel vijftien en die lijst is waarschijnlijk incompleet. Deze veelvormigheid is ergens een teken van grote vitaliteit, maar wij vermoeden dat meer coherentie in uitgangspunten en methoden aan de versterking van de positie van actieonderzoek in het universitaire- en beroepsonderwijs kan bijdragen.

Om die coherentie te versterken, doen we met onze bundel drie dingen. In de eerste plaats laten we de veelvormigheid van actieonderzoek zien. Er worden casussen beschreven vanuit verschillende onderzoeksbenaderingen. Deze casussen lopen uiteen van muzikale revalidatie van slechthorenden tot burgerparticipatie rondom de opslag van radioactief afval. In de tweede plaats hebben we een ordeningsinstrument van zes groundbegrippen gemaakt en toegepast om die veelvormigheid te kunnen ordenen. Als redactie schreven we steeds inleidende hoofdstukken over onderzoeken, waarderen, participeren, veranderen, ontwerpen en reflecteren. En in de derde plaats hebben we in een slothoofdstuk geprobeerd op een rij te zetten waar we het al over eens lijken te zijn en wat belangrijke gesprekspunten zijn. Vanaf deze plaats wil ik alle auteurs die, zonder uitzondering, prima werk hebben geleverd, ook namens Gertjan en Jan Sanne, hartelijk bedanken.

Actieonderzoek is niet: zo moet je het doen. Onze bundel zit ook niet op die manier in elkaar. Persoonlijk denk ik dat actieonderzoek zowel een methode als een praktijk is. Door onderzoek *in* actie in plaats van over actie te doen, heeft actieonderzoek een emanciperende en democratiserende werking. Projecten brengen gesprekken op gang en dragen daarmee bij aan samenwerking en onderlinge solidariteit. Om met de beroemde Duitse socioloog Jürgen Habermas te spreken: onze bundel schept een kritische en creatieve ‘communicatieve ruimte’. Die ruimte zorgt voor wederzijdse aandacht tussen wo, hbo, mbo en advieswerk, en zet aan tot dialoog over de beginselen, waarden en ervaringen met betrekking tot actieonderzoek.

Actieonderzoek maakt deze ambitie van emancipatie en democratisering waar, omdat zij de traditionele hiërarchische verhoudingen tussen soorten kennis doorbreekt. Vanuit het mbo merkte Manuela Koops terecht op dat met deze doorbreking actieonderzoek feitelijk de hele waaier van onderwijs- en onderzoeksniveaus bestrijkt, en daarmee bijdraagt aan doorlopende leerlijnen. Theoretische kennis, die zich verdiept binnen de universiteit, praktijkgerichte kennis in het hoger onderwijs en ervaringskennis die dicht bij het vakmanschap in het middelbaar beroepsonderwijs staat, vinden allemaal hun plek binnen het doen van actieonderzoek.

Dit is een belangrijk inzicht in een meritocratische samenleving waarin kloven tussen ‘hoger’ (theoretisch) opgeleiden en ‘lager’ (praktisch) opgeleiden zich verdiepen. Daarom is het volgens mij niet overdreven om te beweren dat actieonderzoek de mogelijkheid in zich draagt om polarisatie tegen te gaan en maatschappelijke verbinding te versterken. Is inmiddels niet het juiste moment gekomen om met de universiteit, het hbo en het mbo, maar ook met financiers (ZonMW, NWO en SIA), de handen ineen te slaan en een gezamenlijk project te ontwikkelen?

Of het nu gaat om onze veiligheid op straat, zorg voor zieke mensen of maatschappelijke activiteiten bij de bibliotheek: binnen vrijwel alle domeinen spelen vragen die vanuit het wo, hbo en mbo kunnen worden benaderd. Soms vindt er een bundeling van deze drie perspectieven plaats, maar dat is lang niet altijd vanzelfsprekend. Zoals gezegd hebben we zelf ook pas later auteurs vanuit het mbo bij ons boekproject betrokken. Dat gebeurde toen deelnemers aan de leergang actieonderzoek van Gertjan zich afvroegen waarom zij eigenlijk niet meededen. Hier hadden we hier niet meteen aan gedacht.

Deze ervaring bracht ons ertoe om de samenhang tussen wo, hbo en mbo vanmiddag meer op de voorgrond te plaatsen. Met actieonderzoek als spil kan theoretische kennis over een onderwerp worden ontwikkeld, die inzichten kunnen worden doorvertaald naar praktijkgerichte vragen, en tijdens dit proces moet ook de ervaringskennis van medewerkers of eindgebruikers worden meegenomen. Ik zou over de mogelijkheid om zo'n type actieonderzoek te ontwikkelen graag eens een vervolgesprek voeren.

Maar om te beginnen gaan we vanmiddag samen aan de slag. Straks na de pauze zetten we het gesprek aan ronde tafels voort vanuit de vraag hoe de veelvormigheid van actieonderzoek verder productief te maken. Dit doen we aan de hand van negen thema's. Soms worden die tafels geleid door mensen die niet eens een hoofdstuk in de bundel hebben geschreven. Die enorme belangstelling heeft ons verrast, wordt gewaardeerd en wekt verwachtingen. Hoe kunnen we in Nederland en Vlaanderen een infrastructuur opbouwen voor het doen van actieonderzoek? Ik hoop dat onze bundel en deze middag de aanzet zullen zijn van een nieuwe, meer geïstitutionaliseerde, communicatieve ruimte waarbinnen wo, hbo en mbo, samen met professionals en burgers, kunnen blijven werken aan innovaties op het gebied van actieonderzoek, onderwijs en doorlopende leerlijnen.

Ronald van Steden